

KÁRPÁTI AURÉL : KÁNTORNÉ

Művelt Nép Könyvkiadó. Budapest, 1954.

Ha kortárs volt és idézni tudjuk egy-egy szavát, gesztusát, — ha emlékszünk szerepeire s néhány kimagasló alakítására: akkor is nehéz írni egy színész nagyságáról. *Monet* számtalanszor megfestette tájainak némely részletét, hogy a hajnaltól estig egyre változó fényhatásokat megörökítse. De ki örökíti meg a színész játékának előadásról előadásra másuló árnyalatait? Még a film is csupán egy alakítást őriz, s hiányzik belőle az élet. Hiába minden modern segéd-eszköz: a színészi nagyság még ma is csak főredékeiben rögzíthető.

Nemcsak a színészet rajongóinak régi szívfájdalma ez, hanem a színháztudomány egyik súlyos és megoldatlan problémája is. Maga Kárpáti Aurél tudja legjobban, milyen nehéz feladatra vállalkozott, amikor könyvet írt Kántornéről. Hiszen a legszemléletesebb leírás sem pótolhatja a színészi játék *látásának*, hallásának élményét. Leírhatjuk, hogyan hangsúlyozta ezt vagy azt a mondatot, milyen volt a mozgása, arckifejezése, — de ez kissé mindig élettelen marad. Kántorné pedig ráadásul még ebben sem volt szerencés: ami adatunk róla maradt, amit játékaról, egyéniségéről és életéről tudunk, — egy Jászai Marihoz vagy akár Dérynéhez képest is szegényesen kevés. Az említettek legalább naplót írtak, Kántornétól azonban néhány levélén kívül egyéb nem maradt ránk. A kortársak naplóból, az újságokból és e levelekből kellett hát összegyűjtenie Kárpáti Aurélnak az anyagot ehhez a kis, öt ív terjedelmű könyvecskéhez. Egyik forrása nyilvánvalóan Szigligeti Kántorné-életrajza volt, de nem elégedett meg sem ezzel, sem Molnár György vagy mások emlékezéseivel: a rendelkezésre álló dokumentumok teljességre törekvő felhasználásával olyan elevenen támasztja életre a kort s benne Kántorné alakját, hogy már önmagában ez is értékessé teszi könyvét.

Ezt az értéket fokozza szempontjainak gazdagsága. A pusztá életrajz helyett: oknyomozó módon, olykor feltevésekkel is, igyekszik világosságot deríteni az első nagy magyar tragika életének eddig tisztázatlan mozzanataira. Megmagyarázza, hogyan és miért hanyatlott egyre mélyebbre Kántorné, de ugyanakkor tárgyilagos és méltányos is mindaz, amit művészetéről mond. Sokoldalú jellemrajzot is ad erről a nagy művésznőről, aki csupa szenvedély és büszkeség volt s e két nagy erényénél két hibája: a hiúság s a konokság sem volt kisebb.

Kántorné életének egyes szakaszait végigkísérve, képet nyújt a könyv az akkori magyar színészet helyzetéről és munkájáról is. A leglényegesebb itt talán az, hogy: »mióta Pesten felülült az állandó magyar színház, az egész magyar színészet életének súlypontja ide tevődött át, a vidék elvesztette régebbi jelentőségét. A legjobb tehetségeket felszívta a központ. Minden valamirevaló színész Pestre törekedett, ahol a gyors ütemben fejlődő nagyvárosi életforma megnövelte a művészi igényeket és kialakította a művészi haladás nélkülözhetetlen feltételét: a rendszeres kritikát.

Nem kevésbé fontos, hogy néhány évvel később stílusváltás is történt: a deklamálást lassan felváltja egy kevésbé éneklős szavalo-stílus, és Kántornét ezzel szemben a »régis iskolához« kezdik számítani.

Vidéki is, régies is, gögös is, öregszik is, — nem akar »hold lenni ott, ahol egykor nap volt«, nem akar anyaszerepeket játszani, a fiatal Laborfalvy Rózának engedve át a hősnőket, valamelyes intrika is közrejátszik, — így aztán Kántorné nem lesz a Nemzeti Színház tagja. Visszakerül vidékre, s »1837 után a vidéki színészet... már nem tudta előmozdítani tehetségének további fejlődését. Végképp elveszti lába alól a talajt.« 1851-es utolsó fellépése után színházi jegyárús, majd házmesternő lesz, s végül gróf Lázár József családjánál talál menedékre.

Annak ellenére, hogy a korabeli kritika sommás rövidséggel tér napirendre egy-egy színész alakítása fölött (s ebben gyanúsán hasonlít a mai színikritikákhoz!), Kárpáti Aurélnak mégis sikerült jelentős anyagot gyűjtenie Kántorné *művészetének* méltatásához.

Ezzel kapcsolatban kitér a színikritika elvi kérdéseire is. »Kritikusaink túlnyomó része nem ébredt még annak tudatára, hogy amikor a színészről ír, nem csupán bírálja, de meg is örökíti annak alkotását, végső soron tehát a jelen magyar színészet történetét írja« — mondja Kárpáti, s ez a megállapítása szinte mentegetőzés is, hiszen a régi színbírálokra is vonatkozik. A felületes, egyoldalú, csak a hibákkal foglalkozó régi bírálatok hiánya is, hogy olyan kevés, »hézagos és töredékes adatra támaszkodhatunk, amikor színészetünk hőskorának egyik kimagasló alakjáról lehetőleg hiánytalan emberi és művészi arcképet szeretnénk a mai közönség szeme elé állítani.«

Kárpáti Aurél könyvének nincs szüksége erre a mentségre, de annál inkább szükségük van a ma színházi kritikusainak a meg-

szíveleendő figyelmeztetésre. Kárpáti a legkisebb adatot is megbecsüli, — milyen jó volna azonban, ha színjátszásunk »történetírói« (a kritikusok) legalább a jövőben megkönnyítenék a majdani kutatók munkáját!

Az időszerű, a ma kérdéseihöz fűződő észrevételek, a játékstílus egyes problémáinak felvetése, Kántorné művészi pályájának beillesztése színjátszásunk fejlődési folyamatába: mindez, számos érdekes részletkérdéssel együtt a maga nemében és a szerény lehetőségek közt kitűnő könyvvé teszi a »Kántornét.« Lírai hangja, gondos adatfelhasználása, világos felépítése, kor- és jellemrajza a tudományos igényen kívül a népszerűsítő mű igényeinek is megfelel. Megállapításai is szinte végső megfogalmazásnak tekinthetők: Kántornéről többet

igazabbat és helytállóbbat csak akkor lehetne mondani, ha újabb adatok kerülnének elő róla.

Kárpáti Aurél nemrég ünnepelte hetvenedik születésnapját. E kis könyve alkalmából is szeretettel köszöntjük őt s érdeklődéssel várjuk további színész-életrajzeit. Nagy színészeink életének, művészetének ez a fajta, megbízhatóan tudományos és mégis szépírói eszközökkel történő ismertetése nemcsak irodalomtörténeti szempontból hasznos — a drámairodalom mélyebb megértésére gondolok — hanem fontos segédeszköz fiatal színészeink nevelésében, s a már kiforrott művészek, rendezők, dramaturgok munkájában is.

Szabó Ede